

● नीता प्रधान

शोधार्थी

उत्तरबङ्ग विश्वविद्यालय

पूर्ण राईका कथामा कोडमिश्रण

सार : यस लेखमा पूर्ण राईको छोटो परिचय दिँदै प्रायोगिक भाषाविज्ञानको एउटा शाखाका रूपमा रहेको समाजभाषा विज्ञानअन्तर्गत पर्ने भाषिक एकाइ कोड मिश्रणको अध्ययन गरिएको छ। कोड मिश्रण र कोड परिवर्तनका अवधारणाबारे रहेको विवादमाथि आङ्ग्लिक दृष्टि राख्दै पूर्ण राईका कथामा के-कस्ता कोड प्रयोग भएका छन् र ती कोडले भाषा र सामाजिकमा कस्ता प्रभाव पारेका छन् भन्ने कुरामाथि प्रकाश पारिएको छ। कोड मिश्रणबारे अध्ययनका निम्ति पिटर ट्रुडजिल (२०००), मिरि मेयरहफ (२००६) र जीवेन्द्रदेव गिरी (वि स २०६३) का विवेचनालाई सैद्धान्तिक आधारका रूपमा लिइएको छ।

मूल शब्दहरू – कोड मिश्रण, कोड परिवर्तन।

१. प्रवेश

नेपाली कथाको प्रवृत्तिगत विकास परम्पराअन्तर्गत उत्तरप्रयोगकालीन कथाका लहरमा पूर्ण राईका कथाहरू उभिएका छन्। पूर्ण राईको जन्म कालेबुङको मन्सोङ कुलैनबारीमा भएको थियो। उनको जन्म कुन साल भएको थियो भन्ने विषयमा विभिन्न लेखकहरूमाझ मतभिन्नता रहेको पाइन्छ। अविनाश श्रेष्ठद्वारा सम्पादित पुस्तक 'आधुनिक भारतीय नेपाली कथा'मा दिइएको पूर्ण राईको परिचयमा उनको जन्म साल सन् १९४६ रहेको छ। रेणुका तामाङले 'सानु लामा र पूर्ण राईका कथामा नारी'

शीर्षक आफ्नो लघुशोध प्रबन्धमा कथाकार राईको जन्म साल सन् १९४९ मानेका छन् भने प्रद्युम्न श्रेष्ठको 'इतिहास निर्माता : सिक्किमका प्रमुख दिवङ्गत स्रष्टा र द्रष्टाहरू' पुस्तकमा उनको जन्म मिति १९४८ रहेको भेटिन्छ। घनश्याम नेपालको 'नेपाली साहित्यको परिचयात्मक इतिहास' पुस्तकमा उनको जन्म साल १९४६ नै रहेको पाइन्छ।

पूर्ण राई आफू पाँचौँ श्रेणीमा हुँदादेखि लेखन कार्यमा सङ्लग्न भएको पाइन्छ भने सन् १९६५ मा 'धुँवा' पत्रिकामा दार्जिलिङबाट उनको पहिलो कथा 'भत्केको घर' प्रकाशित पाइन्छ। त्यस पश्चात् उनका चारवटा कथा सङ्ग्रह 'सिमलको भुवा', 'गल्ली-गल्ली क्रान्तिको उद्घोषणा', 'फूल झरेको पत्रदल', 'जय-विजय' र एउटा लघुकथा सङ्ग्रह 'पूर्ण राईका लघुकथाहरू' (गोजिका) मा जम्मा ४९ वटा कथाहरू प्रकाशित पाइन्छन्। यसबाहेक त्यस समयका विभिन्न पत्र-पत्रिकाहरूमा पनि उनका कथा विभिन्न समयमा छापिएका पाइन्छन्।

पूर्ण राईका कथाहरूमा दार्जिलिङ-सिक्किम भेकमा बोलिने नेपाली भाषाको पूर्वेली भाषिकाको प्रयोग पाइन्छ। कथाको भाषा यिनै क्षेत्रमा बसोबासो गर्ने नेपाली, भुटिया, बङ्गाली, बिहारी, मुसलमान आदि समाजमा बोलिने आ-आफ्नो बोली र एक-अर्कामा मिश्रित अनि परिवर्तित भाषिकाका रूपमा छन्। राईका कथामा पात्र-पात्राका बोलीको प्रयोग जाति, धर्म, वर्ग, सामाजिक प्रतिष्ठा स्तर, उमेर, पेसा आदि अनुसार बेग्ला-बेग्लै पाइन्छ। पूर्ण राईका कथाहरूमा परिवारका सदस्यहरूमाझ न्यायो आत्मीयता, समाजभाषिकाको सुहाउँदिलो प्रस्तुति, लोभ-स्वास्नीमाझको प्रेम र कलह, विश्वासघात र समर्पण, बहुसाम्प्रदायिक समाज, समाजका निम्न ओहोदाका व्यक्ति र उच्च ओहोदाका व्यक्तिमाथिको मनोवैज्ञानिक दृष्टिकोण, नारीजन्य मनोभावको प्रस्तुति आदि समाजमा, दैनिक जीवनमा भइरहने घटनाहरू विषयवस्तुका रूपमा रहेका छन्। प्रत्येक भाषाका मौखिक र लिखित स्वरूपमा आफ्नो समाजको प्रतिच्छाया रहेको हुन्छ। समाजमा व्यवहृत भाषाको नकल साहित्यमा भएको पाइन्छ अनि यस प्रकारको भाषाले साहित्यलाई समाज र सामाजिकतर्फ नजिक्याउँछ। कथामा सामाजिक जीवनलाई स्पर्श गर्न सक्ने भाषाको प्रयोग पूर्ण राईका कथाहरूमा रहेको पाइन्छ। प्रयोगकालीन अस्पष्टता, दुर्बोध्यता र जटिलताको साटो जीवनवादी दृष्टिकोण अँगाल्न पुगेका कथाकारहरूमध्ये एक हुन् पूर्ण राई।^१ समाजका अनेकौँ स-साना घटनाहरू अनुभवसिद्ध शब्दका माध्यमबाट कथामा उतार्न राई सफल बनेको उनका कथाहरूबाट स्पष्ट हुँदछ। उनका कथाहरूको भाषामा यत्रतत्र कोड मिश्रण पाइन्छ जसलाई नेपाली समाजको भाषिक व्यवहारगत वास्तवताको अड्कनका रूपमा हेर्न सकिन्छ। राईका कथामा प्रयुक्त तिनै कोडमिश्रण र कोड परिवर्तनबारे चर्चा गर्नु यस शोधपत्रको उद्देश्य हो।

१. घनश्याम नेपाल, २००९, नेपाली साहित्यको परिचयात्मक इतिहास, एकता बुक हाउस, सिलगढी, पृ २४८

२. कोड मिश्रण

भाषाको समाजभाषा वैज्ञानिक अध्ययन गर्ने क्रममा कोड मिश्रण एउटा आवश्यक घटक हो। कोड मिश्रण र कोड परिवर्तन जस्ता समाजभाषिक प्रक्रियाको अध्ययनबाट कुनै पाठको भाषा, शैली आदिमा अन्य भाषाको प्रभाव र त्यसको महत्त्वबारे थाहा पाउन सकिन्छ। दुई वा दुईभन्दा बेसी मानिसहरूबिच सम्पर्कका निम्ति चलाइने व्यवस्था 'कोड' हो।^२ 'कोड' शब्दले भाषातर्फ इङ्गित गर्छ। मानिसले बोल्न सिकेदेखि उसले जानेका विभिन्न भाषामध्ये (यदि धेरैवटा भाषा बोल्छ भने) कुनै एउटा मात्र भाषा छानेर त्यसलाई आफ्नो सम्पर्क भाषा बनाउँछ तर सामाजिक सम्पर्क, वक्ताको स्तर, उमेर आदि कारणले उसको भाषामा अन्य भाषाको मिश्रण हुनेगर्छ। यो बहुभाषिक समाजको एउटा विशेषता हो। मौखिक वा लिखित रूपमा भाषा व्यवहार गर्दा कुनै एउटा कोड प्रयोग गरिरहेको समयमा अन्य कोडका पद वा पदावली मिसिन आएमा कोड मिश्रण भएको मानिन्छ। मिरि मेयरहफले कोड मिश्रणमा नै कोड परिवर्तनलाई समेट्न सकिने मान्छन् तर कतिपय शोधकर्ताहरू यस कुरामा सहमत नरहेको कुरा पनि उनले राखेका छन्।^३ फेरि, पिटर ट्रुडजिलले भिन्ना भिन्नै भाषामा एकैचोटि बोलिने अवस्थालाई भाषा परिवर्तन वा कोड परिवर्तन भनेका छन्। यस्ता परिवर्तन भाषामा नै नभएर बोलाइको स्थिति, भाषिका र शैली आदिमा पनि पाउन सकिने उनको भनाइ रहेको छ।^४ कोड मिश्रण र कोड परिवर्तनका स्वरूपमा शोधकर्ता/लेखकमाझ आ-आफ्नो दृष्टिकोण रहेको पाइन्छ। यस लेखमा अन्य भाषाका पद र पदावलीका प्रयोगलाई कोड मिश्रण अनि अरू भाषाका सिङ्गो वाक्यको प्रयोगलाई कोड परिवर्तन मानिने आधार प्रस्तुत गरिन्छ।

समाजमा एउटा वक्ताले दुईवटा भाषा प्रयोग गर्ने स्थिति द्विभाषिकता हो भने दुईभन्दा अधिक भाषाको प्रयोगलाई बहुभाषिकता भनिन्छ। द्विभाषिक र बहुभाषिक समाजको उपजका रूपमा कोड मिश्रण र कोड परिवर्तन रहेको हुन्छ भने अचेल यो भाषा व्यवहारको एउटा वैश्विक चरित्र पनि भएको छ। भाषा प्रयोगले मौलाउने र आफ्नो भाषा हुँदा हुँदै पनि अरू भाषा प्रयोगले बिलिन हुँदै जाने भएकाले भाषालाई सजीव र चलायमान राख्नका निम्ति यसको जति सक्दो धेरै प्रयोग आवश्यक मानिन्छ। यस्तो स्थितिमा आफूले बोल्ने भाषामा अरू विकसित वा लिङ्गवा फ्राङ्काका रूपमा रहेको भाषाका शब्दहरू चलाउँदा वा कोड मिश्रण गर्दा आफ्नो भाषा पछि पर्ने सम्भावना रहन्छ। अरू विकसित भाषाका शब्दहरू नचलाउने बरू थोरै जनमा मात्र बोलिने भाषाका शब्दहरू चलाउँदा त्यस भाषाले

२. रोनाल्ड वर्डह, २००६, एन् इन्ट्रोडक्सन टू सोसियोलिङ्ग्विस्टिक्स, ब्ल्याकवेल प्रकाशन, अष्ट्रेलिया, पाँचौं संस्करण, पृ ८८

३. मिरि मेयरहफ, २००६, इनट्रोड्युसिङ सोसियोलिङ्ग्विस्टिक्स, राउटलेज प्रकाशन, लण्डन, पृ १२०

४. पिटर ट्रुडजिल, २०००, सोसियोलिङ्ग्विस्टिक्स, पेन्गुइन बुक्स, इङ्ल्याण्ड, चौथो संस्करण, पृ १०२

विस्तार पाउने अवसर पाउन सक्छ।^५ यस अर्थमा भने कोड मिश्रणले भाषाको शब्दभण्डारमा पनि वृद्धि गर्न सक्छ।

विश्वका प्रायः सबैजसो भाषिक समुदायका बोलाइमा लिङ्गवा फ्राङ्काका रूपमा रहेको अङ्ग्रेजी भाषाबाट कोड मिश्रण हुने गरेको पाउन सकिन्छ। कोड मिश्रण र कोड परिवर्तन अहिलेका शिक्षितहरूको एउटा सामान्य भाषिक चरित्र हो।^६ कोड मिश्रणले एउटा भाषाको थपनीको काम पनि गर्ने हुनाले यसले शब्द निर्माण प्रक्रियालाई पनि सघाउ पुऱ्याएको हुन्छ। कोड मिश्रणमा कुनै अन्य भाषाको शब्द प्रयोग मात्र होइन, त्यससँगै श्रेष्ठ भाषाका शब्दहरूको मिश्रणले भाषा प्रयोक्ताको सामाजिक प्रतिष्ठा बोधमा पनि प्रभाव पार्छ। नेपाली भाषा प्रयोग गर्ने क्रममा अङ्ग्रेजी शब्दहरू मिसाउँदा समाजमा त्यस भाषा प्रयोक्ताको मान बढ्दछ भन्ने कतिपय सामाजिकको पूर्वाग्रह रहेको पाइन्छ। यसबाट आफ्नो भाषाप्रति त्यस भाषाभाषी समाजका मानिसहरूको धारणा र तिनको सांस्कृतिक चेतनाको तहबारे पनि थाहा पाउन सकिन्छ। यसर्थ कोड मिश्रण शैक्षिक स्तर सूचित गर्ने माध्यम मात्र नभएर रवाफ देखाउने र स्तर छुट्ट्याउने उपाय पनि भएको पाइन्छ।

३. पूर्ण राईका कथामा कोड मिश्रण

७० को दशकदेखि प्रकाशित कथाकार पूर्ण राईका कथाहरूमा यस प्रकारको प्रभाव बग्लत्तै भएको पाइन्छ। राईबाहेक उनका समकालीन र त्यसपछिका, अहिलेसम्मका प्रायः सबै लेखकका सृजनामा कोड मिश्रण भएको कुरा तिनका कृतिहरूको अध्ययनबाट स्पष्ट हुन्छ। पूर्ण राईका कथाहरूमा अङ्ग्रेजी भाषाका शब्दहरूको मिश्रण प्रशस्तै र हिन्दी र बङ्गला भाषाका केही शब्दहरूको मिश्रण देख्न पाइन्छ। प्रत्येक सङ्ग्रहका कथाहरूमा रहेको कोड मिश्रण र कोड परिवर्तनको अध्ययन यस लेखमा प्रस्तुत गरिएको छ।

३.१. 'सिमलको भुवा' कथा सङ्ग्रहका कथामा कोड मिश्रण

'सिमलको भुवा' (सन् १९७०) पूर्ण राईको प्रथम प्रकाशित कथासङ्ग्रह हो। यस सङ्ग्रहमा जम्मा १५ वटा कथाहरू छन्। तीमध्ये 'दुइ बक्र रेखाहरू', 'नरू', 'बिहानदेखि बिहानसम्म', 'तह नमिलेको जिन्दगी', 'प्रीतिको एउटा कथा', 'खोक्रो आवाजहरू', 'चौबिस घण्टाको एउटा मान्छे' कथामा विशेष र अन्य कथाहरूमा पनि थोरै मात्रामा कोड मिश्रण र कोड परिवर्तन पाइन्छ। 'दुइ बक्र

५. मिरि मेयरहफ, २००६, इनट्रोड्युसिङ सोसियोलिङ्ग्विस्टिक्स, पूर्ववत्, पृ १२२

६. घनश्याम नेपाल, २०१४, विधा विविधा, उपमा प्रकाशन, कालेबुङ, पृ २१२

रेखाहरू' कथामा रहेको कोड मिश्रणको नमुना निम्न प्रकार छन्-
 डाइभर्स गर्नु पर्छ। (पृ ७)
 तिमि अवश्य लीडर बन्ने थियौ। (पृ ५)
 भाइ सूटकेसहरू निकालिदेऊ। (पृ १०) आदि।

'नरू' कथामा पात्रहरूका सम्वादमा अङ्ग्रेजी भाषाको मिश्रण भएको देखिन्छ जस्तै-
 हातमा सानो प्याकेट, प्रेजेण्ट रे टूलीलाई। (पृ १५)
 कोट लगाउँ? (पृ १५) आदि।

'बिहानदेखि बिहानसम्म' कथामा पात्रहरूका सम्वादमा भएको अङ्ग्रेजी भाषाको मिश्रण र अङ्ग्रेजीमा परिवर्तन निम्न प्रकारले भएको पाइन्छ-
 कोड मिश्रण- बजेट पास भयो।
 पे कमीशन बसेको छ।
 रिपोर्ट कहिले दिने रहेछ?
 डी.ए र मेडिकल एलाउन्स बढ्ने रे!
 हामीले यही गभर्नमेण्टलाई भोट दिनुपर्छ। (पृ १७) आदि।

कोड परिवर्तन- हुँदैन। नो-नो। डोन्ट बोदर मी....।
 बुझे-बुझे। अल राइट। (पृ २०) आदि।

'तह नमिलेको जिन्दगी' कथामा देखिएको कोड मिश्रण यस प्रकार छ-
 भो नछाँट लेक्चर (पृ २८)
 मेरो डी.ए आएपछि घडी किनी दिइहाल्ने थिएँ त। (पृ २९) आदि।

यसै गरी 'प्रीतिको एउटा कथा'मा रहेको कोड मिश्रणका उदाहरणहरू यस प्रकार छन्-
 होम वर्क पनि नगरी छु। (पृ ३७)
 मैले ट्रेनिङ सकेको दुइ महिना भयो। (पृ ४२)
 अफिस टायम भयो, म गएँ। (पृ ४३)
 तरुण मोटर एक्सीडेण्ट भएर खसेछ। (पृ ४४)

प्रिन्सीपल आउटैछ। (पृ ४५) आदि।

यस सङ्ग्रहको अर्को कथा 'खोक्रो आवाजहरू'मा पनि अङ्ग्रेजी भाषाको मिश्रण पाइन्छ जस्तै-
 मन पराउनुमा पनि कारण हुन्छ-रिजन। (पृ ४६)
 कैश दान गर्छन्। (पृ ४७)
 यो साहोलाई सजिलो गर्ने कुनै वे? (पृ ४९)
 प्वाइन्ट सजिलो छ। (पृ ५०) आदि।

'चौबीस घण्टाको एउटा मान्छे' कथामा भएको कोड मिश्रणको उदाहरण तल प्रस्तुत गरिन्छ-
 सेकेण्ड ह्याण्ड लुगा लगाउनु पर्छ। (पृ ६९)
 तलब पाएपछि लटरी लगाउछु। (पृ ६९)
 पे कमिशनको रिपोर्ट आउनै छ। (पृ ६९) आदि।

यसै सङ्ग्रहको अन्तिम कथा 'सिमलको भुवा'मा पनि कोड मिश्रणका उदाहरणहरू पाउन सकिन्छ-

मार्क सीट लिनु भोलि आउनु भन्नु भएको छ हेडसरले। (पृ ९६)
 अब फरदर जाने विचार छ कि के गर्ने? (पृ ९७)
 कार्ड बनाइ राख्न भनेर आएको (पृ ९७)
 स्कूल फाइनल पास गरेको छु। (पृ ९८)
 अरू कुनै ट्रेनिडहरू गरेको छौं? (पृ ९८) आदि।

३.२. गल्ली-गल्ली क्रान्तिको उद्घोषणा कथा सङ्ग्रहका कथामा कोड मिश्रण

यो पूर्ण राईको दोस्रो कथा सङ्ग्रह हो। यसको प्रकाशन सन् १९८५ मा भएको हो र यसमा १२ वटा कथाहरू छन्। यस सङ्ग्रहका 'गल्ली, गल्ली, गल्ली', 'सूचना-जरूरी सूचना', 'ज्वार-भाटा', 'देखेको यो कथा', 'आजकल उ यहाँ पनि छैन', 'योर्स फेथफुल्ली', 'जय-विजय', 'क्रान्तिको उद्घोषणा' आदि कथाहरूमा कोड मिश्रण र कोड परिवर्तन भएको पाइन्छ। गल्ली, गल्ली, गल्ली कथाका सम्वादमा देखिएको कोड मिश्रणका नमुना निम्न प्रकारका छन्-

इन्टरभिउ कस्तो भयो? (पृ १०)
 मेरो सर्टिफिकेट त फाटिसक्यो। (पृ १०)

म एटम बम बनाएर पडकाउँछु। (पृ १०) आदि।

‘सूचना-जरूरी सूचना’ कथाका सम्वादहरूमा रहेको अङ्ग्रेजी भाषाको मिश्रण निम्न प्रकार छ-
 सुनुभो प्रोग्राम यस्तो छ (पृ २९)
 गुरुमा यहाँ डान्स मिला के (पृ २९)
 ब्याटरी बोकेर बिहानै आउनु है। (पृ ३०)
 लाइन देऊन हौ। (पृ ३१)
 अफिस रूममै छ त सर्। (पृ ३१)

‘ज्वार-भाटा’ कथाकी ‘छोरी’को कथनमा कोड मिश्रण भएको छ। उसको बोलीमा पाइने अङ्ग्रेजी शब्दहरूको प्रयोगको दृष्टान्त निम्न रूपमा छ-
 बाबा आज हाम्रो पिकनिक छ। (पृ ३६)
 आज पार्टी छ। (पृ ३६)
 सिनेमाको प्रोग्राम छ। (पृ ३६)
 ट्र्याकिङ जान्छौं। (पृ ३६) आदि।

‘देखेको यो कथा’का पात्रहरूका सम्वादमा सामाजिक परिवेश अनुसार अङ्ग्रेजी र हिन्दी भाषाका शब्दहरूको मिश्रण र तिनमा परिवर्तन केही मात्रामा पाइन्छ।

कोड मिश्रण- ब्याट्री लगाएकै छैन। (पृ ४५)
 भोलि बजाऊ तिम्रो रेडियो (पृ ४५) आदि।

कोड परिवर्तन- हम है तो क्या गम है, लौ है म गएँ (पृ ५०)

‘आजकल उ यहाँ पनि छैन’ कथाका सम्वादमा अङ्ग्रेजी र हिन्दी भाषाका शब्दहरूको मिश्रण पाइन्छ। जस्तै-

ए यसलाई आउट गर (पृ ५५)
 म त लेटे है (पृ ५५) आदि।

‘योर्स फेथफुल्ली’ कथामा धेरै मात्रामा अङ्ग्रेजी भाषाका शब्दको मिश्रण र अङ्ग्रेजी वाक्यहरूको

प्रयोग पाइन्छ। यस कथाको पात्र पप्पुले बोलेका सम्वादको अधिकांश भाग अङ्ग्रेजीमा रहेको छ। अन्य पात्रहरू जस्तै पप्पुका मामी र ड्याडीका सम्वादमा पनि धेरै अङ्ग्रेजी शब्दहरूको मिश्रण पाइन्छ। यस कथाका सम्वादमा अङ्ग्रेजी वाक्य र शब्दहरूको प्रयोगले समाजमा यसको प्रभावबारे अड्कल काट्न सकिन्छ। जस्तै-

कोड मिश्रण- चेब्रे पार्नु हुँदैन स्टुडेण्टलाई (पृ ६५)
 होस्टेलमा गयो भने घर आउँछु भन्छ। (पृ ६५)
 ड्राइभर छैन। (पृ ६५)
 एउटा न एउटा कम्प्लेन गर्छ (पृ ६५)
 सबैको आण्टी, अंकल, ड्याडी आयो बट नट यू (पृ ६७)
 बट आइ एम इल मलाई जरो आउँदछ फर टू डेस्। (पृ ६७)
 माई मिल्क अलिकति मात्र छ। अस्तिको जाम आई डोन्ट लाइक्। (पृ ६८)

आदि।

कोड परिवर्तन- विल यू सी? हेर्ने लोकेश? (पृ ६७)
 आइ एम राइट। (पृ ६७)

‘जय-विजय’ कथामा पात्रहरूका सम्वादमा कोड मिश्रण पाइन्छ। यसका दृष्टान्तहरू यस प्रकार छन्-

टाइम भो खेल शुरू गर। (पृ ७१)
 ग्राउण्डमा साह्रो खल्लो भो। (पृ ७३)
 नाथे पिउनसित बाइने। (पृ ७३)
 अँध्यारो भएछ टर्च लैजा, भोलि अफिसमा ल्याउनु। (पृ ७५)

‘क्रान्तिको उद्घोषणा’ कथामा सम्वादमा पनि अङ्ग्रेजी भाषाका शब्दहरूको मिश्रण पाइन्छ। जस्तै-

कस्तो मिटिङ्गमा गएर पनि याद भएन? (पृ ७७)
 ड्रेस पनि छैन (पृ ७८)

३.३. ‘फूल झरेको पत्रदल’का कथाहरूमा कोड मिश्रण

पूर्ण राईको तेस्रो कथा सङ्ग्रह 'फूल झरेको पत्रदल' सन् १९९३ मा प्रकाशित पाइन्छ। यस सङ्ग्रहमा १५ वटा कथाहरू छन्। यस सङ्ग्रहमा परेका सबै कथाहरूमा कोड मिश्रण पाइन्छ भने विशेष रूपमा 'टिस्टा-रंगीतको एउटा अर्को कथा', 'यो तृष्णा : यो रहर', 'फैसला', 'आघातजस्तो एउटा आघात', 'मे आइ कम इन?' आदिमा अङ्ग्रेजी र हिन्दी शब्दहरूको प्रयोग पाइन्छ।

कोड परिवर्तनका केही उदाहरण :

हो महेशकी आमा भन्दैथिएँ त केटाहरूले जिते रे त.....भेरी हेप्पी, आई एम भेरी हेप्पी, आई एम फुटबल क्याप्टन मिस्टर जे०आर० मुखिया....। (पृ ५०)

तिमी चुप लाग। मर्निङ सोज द डे। (पृ ६५)

यसबाहेक हिन्दीमा पनि कोड परिवर्तन भएका दृष्टान्तहरू छन्-
लौ बसिहालौ, उठो यार उठो भागो। (पृ २१)

'टिस्टा-रंगीतको एउटा अर्को कथा'मा प्रयुक्त सम्वादमा अङ्ग्रेजी भाषाका शब्दहरूको मिश्रण भएको निम्न रूपमा पाउन सकिन्छ-

आज बल्ल बुझे म्यान आर बेसिकल्ली अलोन किन भनिन्छ। (पृ ८३)

यो बीचमा तिमी फाइनल सकेर ब्याक टू दि स्वीट होम इज नट इट? (पृ २६) आदि

ओभरटायम खेल्दा पनि डिसाइड नहुँदा टाइ-ब्रेकर भयो। (पृ ४६)

फाइभ-श्री, हिमालयन इलेभेनको गोलीले पाँच पेनल्टी सटमा दुइटा त उडेरै पञ्च गरिदियो। (पृ ४५)

एकछिन स्टेजमा पठाउनुहोस्। (पृ ४६)

पेनल्टी हान्दै गर्दा पोसतिर जानुभएछ। (पृ ४७)

कमेन्ट्री सुने भइहाल्छ। (पृ ५१) आदि

'यो तृष्णा : यो रहर' कथामा रहेका कोड मिश्रणका दृष्टान्तहरू निम्न प्रकारका छन्-

ठीक लाइनमा आउनुभयो। (पृ ८३)

हिजो तिमी पूरै अफ थियौ, अप थियौ। (पृ ८५)

अब म एकदमै क्लियर भएँ। (पृ ८५)

पुरुष जाति तपाईं, पढन्ता, इन्टलेक्चुअल, तर के गर्नु र! (पृ ८२)

मोस्ट वेल्कम, स्वागतम् (पृ ८५)

‘फैसला’ कथाको भाषामा पनि थुप्रै अङ्ग्रेजी शब्दहरूको मिश्रण भएको पाइन्छ। ती यस प्रकार छन्—
 स्टुपिड, इङ्गलिस स्कूल पढ्छ इङ्गलिसमा फेल (पृ ६५)
 हेर्नुहोस् न भाइ यसको प्रोग्रेस रिपोर्ट (पृ ६५)
 नानीहरूलाई त इन्करेज गर्नुपर्छ। (पृ ६५)
 यसो गाइड गरे नराम्रो छैन। (पृ ६६)
 सब फ्यासिलिटि छ। (पृ ६५)
 राम्रो-राम्रो प्रोग्राम आउँदा मात्रै जानू (पृ ६७)
 गारजेनको हातमा पो हुन्छ। (पृ ६८) आदि।

‘मे आइ कम इन?’ कथामा पनि अङ्ग्रेजी भाषाका शब्दहरू प्रशस्त प्रयोग भएका छन्। त्यसका दृष्टान्त निम्न रूपमा प्रस्तुत गरिन्छ—

ई: ट्रेनिङको कुरा पनि फिक्स भएछ (पृ ३८)
 अफकोर्स दिल्ली हो किन?(पृ ३८)
 मिस्टर शर्मा र मिस्टर सी बी। (पृ ३८)
 सरले आजै जोइन गर्नुभएको?(पृ ३९)
 के भयो है बूढालाई, मूड बिग्रे जस्तो पो लाग्यो। (पृ ४१)
 प्रेसर ठीक भएन होला। (पृ ४१)
 त्यसले मेरो डेजिनेशन पनि लेखेन रहेछ। (पृ ४२)
 तर म त सिनियर हुँ। (पृ ४२)
 बरू ट्रान्सफर लिन्छु, भएन भएन भने रिजाइन ठोक्छु। (पृ ४३)

‘आघातजस्तो एउटा आघात’ कथामा पनि अङ्ग्रेजी भाषाका शब्दहरूको प्रशस्त प्रयोग भएको निम्न वाक्यबाट थाहा पाउन सकिन्छ—

छोरी इंग्लेण्ड, अब त उतै सेटल गर्छु भन्छ। (पृ २२)
 म बूढालाई पेन्सन काफ़ी (पृ २२)
 क्यानटिनमा छँदैछ (पृ २२)
 लाइफ फाइल भयो...। (पृ २२)
 म त ड्राइभर गैबर लाछिरिड (पृ २३)
 तिमी ब्रेक गर (पृ २५)
 त्यसो हो भने आउट (पृ २३)

प्लिज हाम्रो सरसँग खेल्नुहोस्- सीट डाउन (पृ २५)

यसबाहेक अन्य कथाहरूमा पनि केही मात्रामा कोड मिश्रणका उदाहरणहरू पाउन सकिन्छ-
अब्दूल भैयालाई केक् अडर गरिदिएको छु। (पृ २)

बत्ती अन् गर्नु (पृ ५)

तिम्रो टाइटल डबल भो डक्टर्नी गुरुमा (पृ १४)

गुट मर्निङ बाबुनी (पृ ६०)

हामीलाई डिस्टर्ब नगर्नु बुझिस्? (पृ ८०)

कथामा प्रयुक्त सम्वादमा यी अङ्ग्रेजी भाषाका शब्दहरूको प्रयोगका साथै हिन्दीका केही शब्दहरूको पनि मिश्रण पाइन्छ। ती निम्न प्रकारका छन्-

क्या गजब, तिम्रै रास्ता हेर्दैथिएँ। (पृ २१)

भैया एता आऊ न (पृ ६)

हाम्रो बिहे भएको सिर्फ तीन महीना हुँदैछ (पृ ८२)

मैले मरद पाएँ पति पाइँनँ। (पृ ८३)

यसरी माथिका दृष्टान्तहरूबाट पूर्ण राईको फूल झरेको पत्रदल कथासङ्ग्रहका कथाहरूमा विशेषतः अङ्ग्रेजी र हिन्दी भाषाको मिश्रण र परिवर्तन रहेको हुन्छ भन्ने स्पष्ट बुझ्न सकिन्छ।

३.४. 'जय-विजय' कथा सङ्ग्रहका कथाहरूमा कोड मिश्रण

पूर्ण राईको 'जय-विजय' कथा सङ्ग्रह सन् १९९३ मा प्रकाशित पाइन्छ। यस कथा सङ्ग्रहमा १४ वटा कथाहरू छन्। तर यहाँ भएका १३ वटा कथाहरू अघिबाटै प्रकाशित कथा सङ्ग्रहहरूमा सङ्कलित भइसकेका छन् भने एउटा कथा 'एउटा उज्यालो - उज्यालाको कथा' मात्र यस सङ्ग्रहमा परेको नयाँ कथा हो। यस कथामा टर्चलाइट, मिलिटेरी जस्ता एक-दुई शब्दहरूको मात्र मिश्रण पाइन्छ तर कोड परिवर्तनको सटीक उदाहरण यहाँ भेटिन्छ। यस कथामा बाबु र छोराको सम्वादमा कोड परिवर्तन भएको पाइन्छ। यसको दृष्टान्त निम्न रूपमा प्रस्तुत गरिन्छ-

कोड परिवर्तन-

आमामा छोरा, तिम्रीलाई त रूखको विषयमा पूरै याद रहेछ। Very good. You know, trees are very important for our life. It gives us many many things including life saving oxygen, rain and water oilay.

पूर्ण राईका कथाहरूमा प्रयुक्त पे कमीशन, डी ए, मेडिकल एलाउन्स जस्ता पारिभाषिक शब्दावली

र रिपोर्ट, मोटर, लटरी, टर्चलाइट, केक, पेन्सन, पेनल्टी, पिउन, होस्टेल आदि शब्दहरूको नेपालीकरण नभएको वा प्रयोग प्रचलनमा नरहेको हुनाले यहाँ अङ्ग्रेजी शब्द राखिएको मात्र सकिन्छ। यसरी नै मरद, सिर्फ, भैया, रास्ता, लेटे आदि अनेपाली शब्दको प्रयोगबाट अन्य भाषी समाजसँगको सायुज्यता बोध भएको पाइन्छ। यसबाहेक अङ्ग्रेजीका कतिपय शब्द, वाक्यहरू, अनुच्छेद आदिको प्रयोगबाट अङ्ग्रेजी भाषाप्रतिको रुचि, ज्ञान र प्रभावबारे अवगत रहन सकिन्छ। कोड मिश्रणका रूपमा रहेका भए तापनि यी अन्य भाषाका कतिपय शब्दहरू नेपाली शब्दसरी नेपाली जनजिब्रोमा रहेको पाइन्छ। कथाका पात्रहरूका माध्यमबाट भनिएका यी शब्दहरूले नेपाली समाजमा अन्य भाषाको कतिसम्म प्रभुत्व रहेको छ भन्ने बुझ्न सकिन्छ। यसर्थ प्रत्येक भाषामा हुने कोड मिश्रण वक्ताको मुख्य भाषाबाहेक अन्य भाषाको ज्ञान हो। तर एकातर्फ कोड मिश्रणले एउटा भाषाको विशुद्ध स्वरूपमा प्रभाव पार्छ भने अर्कातिर कुनै भाषाको शब्दभण्डार समृद्ध पारेको पनि पाइन्छ। अन्य भाषाका शब्द प्रयोगले वक्ताको अन्य भाषाको ज्ञान तथा आफ्नो भाषाप्रतिको उसको अभिवृत्तिको पनि सूचना दिन्छ।

सन्दर्भ विवरण—

१. गिरी, जीवेन्द्रदेव, वि स २०६३, **भाषाविज्ञान भाषा र भाषिका**, काठमाडौं, एकता बुक डिस्ट्रिब्युटर्स
२. नेपाल, घनश्याम, २०१४, **विधा विविधा**, कालेबुङ, उपमा प्रकाशन
३. नेपाल, घनश्याम, २००९, **नेपाली साहित्यको परिचयात्मक इतिहास**, सिलगढी, एकता बुक्स हाउस प्रा लि
४. पोखरेल, शैलजा, वि स २०६९, **नेपाली भाषाको समाजभाषा वैज्ञानिक अध्ययन**, शोध प्रबन्ध, काठमाडौं, त्रिभुवन विश्वविद्यालय
५. राई, पूर्ण, १९७०, **सिमलको भुवा**, दार्जिलिङ, श्याम ब्रदर्स
६. राई, पूर्ण, १९८५, **गल्ली-गल्ली क्रान्तिको उद्घोषणा**, गान्तोक, क्वालिटी स्टोर्स
७. राई, पूर्ण, १९९३, **फूल झरेको पत्रदल**, दोस्रो संस्करण, सिक्किम, जनपक्ष प्रकाशन
८. राई, पूर्ण, १९९३, **जय-विजय**, सिक्किम, जनपक्ष प्रकाशन
९. टूडजिल, पिटर्, २०००, **सोसियोलिङ्ग्विस्टिक्स**, चौथो संस्करण, इङ्ल्याण्ड, पेन्गुइन बुक्स
१०. मेयरहफ, मिरि, २००६, **इनट्रोड्युसिङ सोसियोलिङ्ग्विस्टिक्स**, लण्डन, राउटलेज प्रकाशन
११. वर्डह, रोनाल्ड, २००६, **एन् इन्ट्रोडक्सन टू सोसियोलिङ्ग्विस्टिक्स**, पाँचौं संस्करण, अष्ट्रेलिया ब्ल्याकवेल प्रकाशन